

XORIJIY MAMLAKATLARDA BOJXONA QIYMATINNI NAZORAT QILISH VA ULARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI.

Xusanboyev Davronbek Abdurafiq o'g'li

Bojxona instituti 4-kurs kursanti. email: xusanboyevdavronbek@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0000-5125-0251>

Shadmanqulov Anvar Ablakulovich

*Bojxona instituti Bojxona tartibga solinishi va bojxona to'lovlari kafedrasida boshlig'i,
i.f.n, dotsent, podpolkovnik.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada xorijiy mamlakatlarning bojxona organlarida bojxona qiymatini nazorat qilish tajribasi o'rganilib, O'zbeliston Respublikasi bojxona organlarida bojxona qiymatini nazorat qilishni xorijiy tajribalar asosida rivojlantirish yuzasidan takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: *Su'niy intellekt, bojxona qiymati, xorijiy tajribalar, xavfni boshqarish tizimi, bojxona, xavflarni aniqlash, bojxona nazorati.*

ВОЗМОЖНОСТИ КОНТРОЛЯ ТАМОЖЕННОЙ СТОИМОСТИ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ И ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ.

Хусанбоев Давронбек Абдурафик ўғли

курсант 4 курса Таможенного института. email:

xusanboyevdavronbek@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0000-5125-0251>

Шадманкулов Анвар Аблакулович

*начальник кафедры таможенного регулирования и таможенных платежей
Таможенного института, кандидат экономических наук, доцент, подполковник*

Аннотация: В статье изучается опыт контроля таможенной стоимости в таможенных органах зарубежных стран, а также вносятся предложения по развитию контроля таможенной стоимости в таможенных органах Республики Узбекистан на основе зарубежного опыта.

Ключевые слова: *Искусственный интеллект, таможенная стоимость, зарубежный опыт, система управления рисками, таможня, идентификация рисков, таможенный контроль*

OPPORTUNITIES FOR CONTROLLING CUSTOMS VALUE IN FOREIGN COUNTRIES AND USING THEM.

Xusanboyev Davronbek Abdurafiq o‘g‘li

4th year cadet of the Customs Institute email: xusanboyevdavronbek@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0000-5125-0251>

Shadmanqulov Anvar Ablakulovich

Head of the Department of Customs Regulation and Customs Payments at the Customs Institute, PhD in Economics, Associate Professor, Lieutenant Colonel.

Abstract: *This article studies the experience of customs value control in the customs authorities of foreign countries and makes proposals for the development of customs value control in the customs authorities of the Republic of Uzbekistan based on foreign experience.*

Keywords: *Artificial intelligence, customs value, foreign experiences, risk management system, customs, risk identification, customs control.*

BOJXONA QIYMATINI NAZORAT QILISHDA XORIJIY TAJRIBA

Reja:

1.Kirish

2.Asosiy qism:

2.1 Xorijiy tajribalar

2.2. Uzbekiston bilan solishtiruv

3.Xulosa va takliflar

Kirish

Globalizatsiya jarayonida xalqaro savdoning jadal rivojlanishi bojxona organlarining ahamiyatini yanada oshirdi. Xususan, bojxona qiymatini to‘g‘ri aniqlash va uni nazorat qilish davlat byudjetiga tushumlarni ta‘minlash, adolatli savdo muhitini yaratish va bojxona siyosatining shaffofligini ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Mazkur maqolada turli davlatlar tajribasi asosida bojxona qiymatini nazorat qilish uslublari tahlil qilinadi.

Bojxona qiymatini aniqlash va uning ahamiyati

Bojxona qiymati — bu tovarlar importi vaqtida ularga nisbatan bojlar va boshqa yig‘imlarni hisoblash asosidir. Jahon savdo tashkilotining (JST) "Bojxona qiymatini belgilash to‘g‘risidagi Bitim"iga ko‘ra, asosiy baholash usuli sifatida "tranzaksiya qiymati"

(ya’ni, faktura bahosi) qo‘llaniladi. Biroq, ayrim holatlarda bu qiymat haqiqatdan yiroq bo‘lishi mumkin, shuning uchun nazorat mexanizmlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

AQSh tajribasi

AQShda bojxona qiymatini nazorat qilishda **Customs and Border Protection (CBP)** agentligi muhim rol o‘ynaydi. CBP ilg‘or axborot tizimlari yordamida tovarlar haqidagi ma’lumotlarni tahlil qilib, bojxona deklaratsiyalarining haqqoniyligini tekshiradi. Risklarni boshqarish tizimi asosida shubhali operatsiyalar alohida e’tiborga olinadi. Shuningdek, CBP import qiluvchi kompaniyalar bilan **trusted trader** dasturi orqali hamkorlik qiladi.

Yevropa Ittifoqi (YI) tajribasi

YI da bojxona qiymatini nazorat qilishda yagona standartlar qo‘llaniladi. **EU Customs Code** asosida bojxona organlari qiymatni aniqlashda elektron tizimlardan foydalanadi. Har bir a’zo davlat umumiy axborot platformasi orqali ma’lumot almashadi, bu esa qiymatni noto‘g‘ri ko‘rsatish holatlarining oldini olishda yordam beradi. YI da bojxona vakillari uchun muntazam malaka oshirish dasturlari yo‘lga qo‘yilgan.

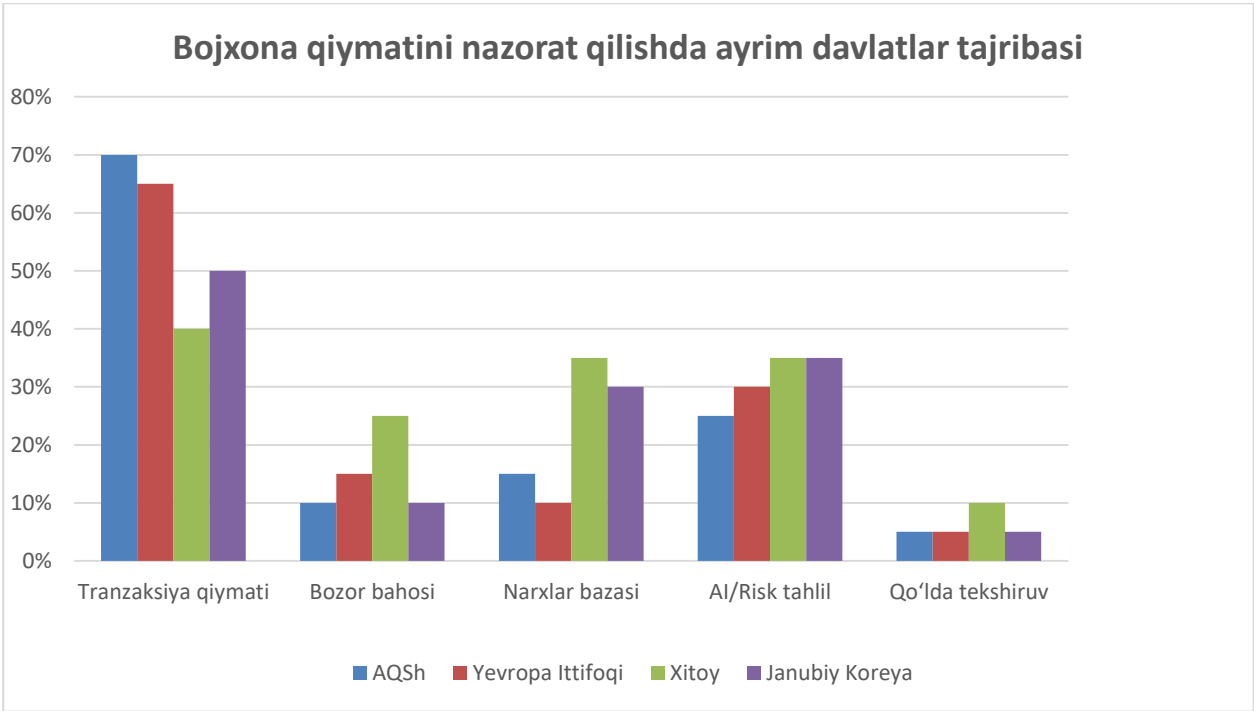
Xitoy tajribasi

Xitoyda bojxona nazorati juda qat’iy tartibda amalga oshiriladi. **China Customs** ma’lumotlar bazasi orqali har bir import qilinayotgan mahsulotning o‘rtacha bozor bahosi monitoring qilinadi. Agarda deklaratsiya qilingan qiymat ushbu o‘rtacha ko‘rsatkichdan ancha past bo‘lsa, avtomatik ravishda tekshiruvga olinadi. Shuningdek, Xitoyda elektron deklaratsiya tizimi va sun’iy intellekt asosidagi risk tahlil tizimi faoliyat yuritadi.

Janubiy Kareya tajribasi

Janubiy Koreya bojxona tizimi innovatsion texnologiyalar asosida ishlaydi:

- **AI (Sun’iy intellekt)** — import deklaratsiyalarni tahlil qilib, xavfli va shubhali qiymatlarni aniqlaydi.
- **Blokcheyn texnologiyasi** — hujjatlarning qalbakilashtirilishiga qarshi ishlatiladi.
- **“Smart Customs”** dasturi orqali butun bojxona jarayonlari avtomatlashtirilgan.

1-rasm. Bojxona qiymatini nazorat qilishda ayrim davlatlar tajribasi grafik ko‘rinish.

Bojxona qiymatini nazorat qilishda ayrim davlatlar tajribasi				
Davlat	Asosiy organ	Nazorat usuli	Texnologik yechimlar	E'tibor qaratiladigan jihatlar
AQSh	Customs and Border Protection	Risk tahlili, ma'lumotlar solishtiruvi	Elektron deklaratsiya, AI tizimi	Import qiluvchining ishonchiligi
Yevropa Ittifoqi	EU Customs Union	Yagona kod orqali nazorat	Yagona axborot tizimi, ma'lumot almashinuvi	Standartlashtirilgan deklaratsiyalar
Xitoy	China Customs	O'rtacha bahoga solishtirish	AI, Big Data, avtomatik monitoring	Past qiymatdagi tovarlar
Janubiy Koreya	Korea Customs Service	Risk tahlili + AI	Blockchain asosidagi monitoring tizimi	Real va deklaratsiya baholari o'rtasidagi farq
Turkiya	Ticaret Bakanlığı Gümrükler	Narxlar bazasi + vizual tekshiruv	Tashqi savdo statistikasi bilan tahlil	Bozor va faktura narxlari tafovuti

2-rasm.Bojxona qiymatini nazorat qilishda ayrim davlatlar tajribasi

O‘zbekistonda bojxona qiymatini nazorat qilish tizimi**Asosiy tartib va yondashuvlar:****1. Asosiy me’yoriy hujjatlar:**

- “Bojxona kodeksi” (Yangi tahriri asosiy hujjat).
- JSTning “Bojxona qiymatini belgilash to‘g‘risidagi Bitim”ga muvofiqlik.
- Bojxona qo‘mitasining me’yoriy hujjatlari.

2. Qiymat aniqlash usuli:

- Asosan **tranzaksiya qiymati** asosida (ya’ni, tovar uchun haq to‘langan narx).
- Agar bu narx ishonchsiz deb topilsa, boshqa usullar: identik tovar narxi,

o‘xshash tovar narxi, deductive (ichki bozordagi narx asosida), computed (xarajat asosida), va oxiri — rezonable usul qo‘llaniladi.

3. Tekshiruvlar:

- Deklaratsiya qilingan narxlar **xavfsiz** ko‘rinmasa, solishtirma tahlillar asosida aniqlik kiritiladi.

○ Ayrim hollarda **import qilinayotgan tovarlar uchun narxlar ma’lumotlar bazasi** (o‘rtacha narxlar) mavjud.

4. Elektron tizimlar:

- “Yagona darcha” (“Single Window”) tizimi orqali bojxona deklaratsiyasi va boshqa hujjatlar elektron tarzda topshiriladi.
- Elektron deklaratsiyalar orqali ma’lumotlar avtomatik tahlil qilinmoqda.

Aspekt	O‘zbekiston	Xorijiy mamlakatlar (AQSh, YI, Xitoy)
Asosiy baholash usuli	Tranzaksiya qiymati	Tranzaksiya qiymati
Qo‘shimcha baholash	Alternativ usullar (identik, deductive)	O‘xshash: JST standartlariga mos
Elektron deklaratsiya	Bor – “Yagona darcha” orqali	Bor – kuchli integratsiya va AI bilan
Narxlar bazasi	Ayrim tovarlar uchun mavjud	Xitoyda har bir kategoriya bo‘yicha mavjud

Risk tahlili	Endi-endi joriy etilmoqda	AQSh, YI va Koreyada kuchli AI asosida risk tahlil
Malaka oshirish	Doimiy kurslar mavjud	Xalqaro sertifikatlar asosida (WCO, WTO)

3-rasm. Xorijiy tajriba va O‘zbekiston bilan solishtiruv**Xulosa va tavsiyalar**

Turli davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, bojxona qiymatini nazorat qilishda zamonaviy texnologiyalar, axborot tizimlari va xalqaro hamkorlik muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekiston uchun ham bu sohada quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

1. Bojxona qiymatini nazorat qilishda avtomatlashtirilgan xavf tahlil tizimlarini keng joriy etish.
2. JST standartlariga muvofiq bojxona qiymatini nazorat qilish malaka oshirish kurslarini tashkil etish.
3. Tashqi savdo ishtirokchilari bilan ochiq muloqotlar va o‘zaro ishonchga asoslangan tizimlarni joriy qilish.
4. Xorijiy davlatlarning ma’lumotlar bazalari bilan integratsiyalashuv orqali solishtirma tahlilni kuchaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining Bojxona Kodeksi
2. Bojxona tariflar va soliq stavkalari
3. Davlat bojxona qo‘mitasining normativ hujjatlari
4. Bojxona qiymatini baholashning xalqaro me’yorlari: Bojxona qiymatini baholash bo‘yicha JST Bitimi.